

KRITIKA UN BIBLIOGRAFIJA

Skolas grāmatu novērtēšanas komisijas atsauksmes un spriedumi

K. Dēķena Īss vēstures kurss. III. Jaunie laiki. Rīgā, 1821. Valtera un Rapas izd. 162. lpp.

A. Universitātes pārstāvja prof. A. Tenteļa referāts

Ari šīs daļas uzbūve jāatzīst par neizdevušos, jo nava principa, uz kuŗa tā būtu izdarīta. Nodaļu ir 29, tās virsraksti pa lielākai daļai beidzas ar „laikmets“, tā tad būtu jāsegaida, ka tiks uzrādīta saite starp laikmetiem. ka katra laikmeta robežās autors mūs iepazīstinās ar to, kas šo laikmetu šķīr, vai spieda šķirt no citiem, bet tā tas nava. Tiek ņemtas chronoloģiskas robežas un tad mosaikas veidā ietilpināts tais viss, ko vien autors gribējis sacīt. Šīs robežas, chronoloģiskais iedalījums beidzot ļoti šaurs un saraustīts, sevišķi sākot no 58. nodaļas. Vēl vairāk saraustījuma mīnams katrā nodaļā. Tas nerada nepārtrauktas attīstības ainu, nerada arī vienkāršu tiešamības ainu, jo tiešamības izjūtas autoram nava. Daudz maz šādu tiešamības izjūtu var vēl atrast, kad autors runā par visjaunāko laiku vēsturi, kur var izlietot mūsu laiku vērtējumu mērogus, bet kad runājot par 16. vai 17. un 18. g. s. parādībām arī pieliek tām mūsu laiku mērogus un vērtē pēc mūsu laiku vērtībām, tad ar to top vēsturiskā tiešamība sagrozīta. Diemžēl, vērtēšana notiek ļoti bieži un neievērojot laika apstākļus, tālab dažāda laba aina zaudē savu vēsturiskumu.

Vielas sadalīšana arī ir neizdevusies, jo autoru vada šai ziņā 3 priekšmeti: Rietumeiropa, Krievija un Baltija. Pie kam „Baltijai“ par labu nāk 40 lpp., t. i. 25%, Krievijai vairāk kā 30, t. i. 20% un visai citai pasaulei tik 55%. Šāds samērs nav pareizs mācības grāmatā, kuŗa principā grib dot nepārtrauktu attīstības ainu, kuŗa pat grāmatinās daļa vielu tik ārēji, ne pēc iekšējas būtības. Ja nu vēl viss būtu savests zināmā cēlonības sakarībā, tad vēl šāds vielas kopoījuma veids būtu attaisnojams, bet šeit var it labi veselās nodaļas, viņu daļas nostrīpot un lasītājs nebūt nemanīs viņu trūkumu, jo tās nava nepieciešamas attīstības ainas daļas, vismaz nav kā tādas zīmētas.

Kas attiecas uz nepareizībām šai grāmatā, tad viņu ir vēl mazāk, kā otrā daļā un tām nava tik lielas nozīmes, kā tur. Dažas no tām atzīmēšu.

Grāmatīņa iesākas ar nodaļu par jaunu zemju atrašanu un tās sekām. Sākumā viņa ir nesakarīga un domu pārejas nemotivētas, arī dažas nepareizības viņā. Nevar taču apgalvot, ka „Vidus laikos pazina tikai Eiropu un daļas no Āzijas un Afrikas.“ Visas šīs Zemes daļas bij pazišanas ziņā līdzīgas, jo tāpat Eiropas ziemeļi bij maz pazīstami, kā Āzijas, vismazāk gan pazina Afriku. Cik labi vidus laikos Aziju zināja, to pierāda Marko Polo ceļošanas apraksts.

Tai pašā l. p. ir teikums: „Tikai XIII. g. s. nāca rokās grieķu raksti, kuŗos izteikti uzskati, ka zemei ir bumbas veids.“ Te jāpiezīmē, ka mācība, ka Zemei ir bumbas veids, atjaunojās jau daudz agrāk, kā 13. g. s. Gan līdz 8. g. s. mācība par Zemi, kā ripu, ir valdošā, bet arī priekš tam var minēt tādas baznīcas tēvus, kā Bazilijs Lielais, Gregorijs no Nyssas. Jānis Filipons, kas domāja un mācīja, ka Zemei bumbas veids. Rietumos iet lēnāk. Zemes bumbas veidīgumu apstrīda ar aizrādījumu, ka antipodi neiespējami. Bet arī te jau 8. g. s. Zalcburgas bīskaps, Viktors († 784.) māca, ka Zeme ir bumba un pieņem antipodus, par ko to apsūdz pie pāvesta. Tad noteikti uz Aristoteļa pamata nostājās Alberts Lielais, Rodžers Bakons u. c.

Arī ziņas par kompasu ir aplamas, nevis „XIV. g. s. mācās lietot kompasu...“ Literatūrā tas (calamita vai bussola) parādās jau 12. g. s. beigās, bet kā jau vispāri pazīstams un lietots, tā tad varam spriest, ka kompass ievests jau 11. g. s. Jau 13. g. s. tika sastādītas kompasas kartes, portolanas, piem., Marka bibliotēkā Venēcijā, kas paliek negrozītas, vai arī visai neīcīgiem pārgrozījumiem, līdz 17. g. s. Tādu karšu uzglabāties vairāk simtu.

4. l. p. nav pareizi apgalvot, ka F. Kortess tikai ar 400 vīriem ieņēmis Meksiku, jau spaniešu bij vairāk, nerunājot nemaz par daudziem tūkstošiem vietējo iedzīvotāju (saka, ka pie ieņemšanas 1521. g. ņēmuši dalību ap 100.000 iedzīmto; pirmais uzbrukums 1519. g. neizdevās, arī tad palīdzēja iedzīmtie).

Tai pašā l. p.: „Kapitali pieauga un kapitalistu nozīme politikā tapa lielāka, jo no kapitalistiem atkarībā nāca valdības“. Ar šo lapas pusi iesākas kapitalisma „veltī valkāšana“. Ar kapitalismu autors grib daudz ko savā darbā pierādīt un izskaidrot, tikai ne kuŗo reizi šie pierādījumi un izskaidrojumi sasniedz savu mērķi. Tā arī šē. 15. un 16. g. s. valdības nebija atkarīgas no kapitalistiem, arī Kārļa V. ne, lai gan viņam darīšana ar kapitalistiem un viņš naudu aizņemas, bet ne Fuggeri, ne Welseri politikā neieņemās. Arī kurfirstu balsis nepirka Kārlis vien, bet arī Francisks I., pie tam šai gadījumā netik daudz naudas ņemšana spēlēja lomu (Sakšu kurfirsts Friedrichs naudas neņem), kā pāvesta Leona X. pūlēšanās Francijas ķēn. par labu un brunieku (piem. Sickingenas Franča) draudi, ka tiks lietoti varas darbi, ja izvēlēs franču ķēn. Ļoti interesanti būtu dzirdēt, kas tie bij par kapitalistiem, kas „neļauj vienam (valdniekam) sagrābt pārāk lielu varu savā rokā, jo tiem vajadzīgs politisks līdzsvars“ (5. l. p.). Kas tā bij par internacionālu organizāciju, kas šo politisko principu izcēla un raudzīja izvest? Vai Fuggeru interesēs nebūtu bijis tik Kārli pabalstīt?

Otrā nodaļa apskata reformāciju. Arī tā ir izaugusi no firstu, muižnieku un pilsētu iedzīves kāres: „Cik labprāt firsti nepiedalītu savām valstīm bīskapu un klosteru novadus! Būtu ko iedzīvoties no baznīcas īpašumiem arī muižniekiem un pilsētām. Un tad nevajadzētu nevienu grāsi naudas laist uz Romu. Tomēr sakarus saraujot ar Romu iznīcinātu arī ticību; bet tās nedrīkst tautai laupīt. Meklēja, kamēr atrada izeju, kā atsvabināties no Romas jūga, nelaupot tautas ticību.“ (7. l. p.),

Izeja atradējs bij Lutērs. Tikai autors neparāda, kā šī meklēšana iespaidojusi Lutēru, kā izaudzinājusi viņu par tādu firstu, arī muižnieku un pilsētu ideologu. Protams, ka pilnīgi aplam reliģiskai kustībai pabāzt

apakšā šādus materialus mērķus; ka tādas konsekvences tika vilktas, tas neatkarājās no Lutera.

Nākošā nodaļumā nu iet runa par Luteru un viņa attīstību. Autors, liekas, šo nodaļu rakstot, bijis sakaitināts, tāpēc viņa ļoti daudz žults, ko nevar attaisnot ar vielu, par ko raksta. Ar šo varbūt izskaidrojami ērmoji domu lēcieni, piem. „Ari skolā, kur Mārtiņu jau mazu nodod, žagari parasta lieta. Bailes no velna sagrābj viņa sirdi uz visu mūžu.“ Iznāk, ka bailes no velna ceļas no žagariem.

24. l. p. „Katoļu baznīca bij zaudējusi Eiropā daudz zemes. Lai glābtu, kas vēl glābjams, sasauca Tridentā koncilu, kur nolēma palikt pie katoļu mācībām.“ Še nav ne Trentas koncila cēlons, ne arī viņa mērķi pareizi attēloti. Nav arī teikts, kas viņu vēlas sasaukt un kas sasauc. Un ja arī piekristum autora domām, tad koncila lēmumus nevar uzskatīt par tādām, kas glābtu, kas vēl glābjams. Tādā gadījumā būtu jā sagaida kompromiss, stipra piekāpība, bet tās mēs neredzam, gan otrādi, te sastopam vislielāko nepiekāpību. Pret zemju zaudēšanu un par ticību samierināšanu ir ķeizars Kārlis V., bet pāvesta nolūks ir par jaunu formulējot katoļcilvēku mākt protestantismu. Indulgencijas netiek aizliegtas, bet gan ierobežota viņu nelietīgā izmantošana. Trentas koncilā galveno pāvesta domu izteicēju lomu arī spēlēja jezuiti. Tā tad jezuitu nākošā cīņa pret protestantismu stāv sakarā ar viņu izturēšanos koncilā Trentā.

Autora sniegtās ziņas par jezuitismu, viņa ceļšanos un saturu neatbilst īstenībai. Loijolam slimam gulot nāk nejauši rokās svēto dzīves apraksti. Viņš iejūsminājas par Francisku un Dominiku, tad sapnī redz Mariju. Jau uz slimības gultas viņš nospriež kalpot Dievam. Tā viņu uz to mudina nevis tas apstākļi, ka viņš karām neder, bet gan dziļa pārliecība un griba. Jaunā karjera nav izvēlēta it kā atvietojušas, bet iztek no viņa pārmainījušās pārliecības un darbīgās dabas.

Kāpēc atkārtot teikumu: „mērķis attaisno līdzekli“, jo viņa nav jezuitu ordeņa tekstos. Moraliskie teikumi, kam 25. l. pusē jāraksturo jezuitu morale, nav īsti vietā, jo tie nav ņemti no jezuitu morales mācības, kas ne caur ko neatšķiras no katoļu mācības, bet gan no atsevišķu jezuitu instrukciju grāmatām bikts tēviem. Principi, kas šie izteikti, arī nav jezuitu izgudrojums, tie sastopami jau no XIII. g. s. Viens, otrs nosodams darbs šais grāmatās nekad netiek atzīts par atļautu, tas nemaz netiek slavēts, bet viņas tikai cenšas noteikt, kādā mērā šie darbi pamatojas uz ļauna nodoma un ja tāda nava, tad kādā domāšanas ceļā un kādos apstākļos tie piedodami. Viņi iziet no līdzjūtības cilvēka grēcīgai dabai un dod padomus, kā atsevišķos konkrētos gadījumos būtu iespējams grēkus piedot. Tā skatās uz šiem darbiem jaunākie protestantu pētnieki. Vai to var teikt, „ka no viņa (jezuita) nekad netieci īsti gudrs, ko viņš domā un grib“ (25. l. p.), gan viņš labi zina, ko grib un to arī labi zinam, ka visas viņa domas ir „par slavu baznīcai“.

Nepareizs ir teiciens tai pašā lapas pusē: „Tagad to (inkvizīciju) nodeva jezuitu pārziņā“. Runa iet par inkvizīciju Itālijā. Še viņu nodeva dominikāņu rokās, jo Itālijā to nodibina kardināls Karaifa, dominikāņietis, vēlākais pāvests Pauls IV. Ari vispārīgi inkvizīcija nav tikusi nodota jezuitiem, tiem pat noliegts ņemt dalību inkvizīcijas tribunalos, tā 1584. g. pāvests Gregorijs XIII. atsvabina jezuitu ordeņa locēkļus no inkvizītoru

pienākumiem. Beidzot pašu jezuitu kongress 1593. g. aizliedz pavisam, kaut kādā veidā ņemt dalību inkvizīcijas tiesās.

26. l. p. lasam: „inkvizīcija to (ticības atkritēju) spīdzināja un sadedzināja sārtā“. Spīdzināt gan spīdzināja, bet nededzināja, ne arī sprieda nāves sodu, jo sprieduma formula bij šāda: atzīts par vainīgu, tāpēc nododams laicīgas varas rokās, kas lai to sodītu, bet mīksti, bez asins izliešanas.

28. l. pusē nevar tik vienkārši izskaidrot kalvinisma izplatīšanos, kā autors to domā: „Pilsētnieki kalvinismā ieguva līdzekļus organizēties un ņemt dalību sabiedriskās dzīves veidošanā, bet muižnieki ar viņu ieguva katoļu baznīcas zemes īpašumus un citas bagātības“. Vai tad mantas dēļ cieš vajāšanas! Gan savas dvēseles glabšanas dēļ un to viņi domājis atraduši jaunā ticībā!

Autors maldās 43. l. p. sacīdams: „no tirgotājiem sastāvošie v i g i“, tirgotāji, t. i. pilsētu iedzīvotāji galvenā kārtā piederēja pie pretējās, toriju, partijas. Vigi bij lauku vai tautas partija, kurā ietilpa arī zemākā muižniecība, bet arī puritaniskie lieltirgotāji. Turpat runājat par otro revolūciju, tiek taisīts ērmots slēdziens. Šo otro revolūciju izved vigi, pievienojoties arī torijiem, bet izrādās, ka: „Nākuši pie varas, zemes un naudas, aristokratija paturēja to ilgi, rūpēdamās tikai par savu labu. Strādnieku stāvoklis nelabojās, bet gan tapa arvien ļaunāks.“ Pie valsts stūres nāk demokrātija, ne aristokratija. Bez tam gan nevajadzētu runāt 17. g. s. par strādniekiem vispāri, jo viņu, kā šķiras gan nava. Tāpat nav labi runāt 17. g. simtenī par komunistiem un anarchistiem; pie kam pēdējam terminam top pierakstīts savāds saturs: „kas noliedz visu laicīgu valdību“. 42. l. p., 44. l. p. nepareizi tēloti Ludviga XIV. uzskati par valsti un attiecības pret to. L'état c'est moi=karalis ir visa valsts, gan nekad nav teikts. „Tauta nenozīmē nekā. Karalim visas tiesības, bet pienākumu nekādu“ Valdnieks, kas testamentā raksta un piekodina, ka „mūsu valstij jābūt mums daudz dārgākai, nekā mūsu ģimenei, un tautas tēva nosaukumam daudz mīļākam, nekā savu bērnu tēva vārdam;“ valdnieks, kas vienumēr saka, ka tautas labklājība ir augstākais likums, nav bez pienākuma, bez pienākuma apziņas un tauta tam ir gan kas. Viņš nenostāda sevi pāri par valsti, bet gan valstī.

Ērmoti lasīt 58. l. p., ka Pēteris Lielais Berlinē „pirmo reizi redzēja karātavas“, kur tad viņš kāra savus dumpiniekus Sofijas logu priekšā?

59. l. p. „nobendēja uz rata“, gan nobendēja ar ratu. Krievijai XVII. g. s. un XVIII. g. s. sākumā dots par daudz vietas, autors kavējas pie tādiem sīkumiem, kādus nemin nevienā citā valstī, ne Francijā, ne Anglijā. Vispāri Krievijai ierādīts par daudz vietas: vairāk kā 30 l. p. uz 160.

No 69. l. p. iet runa par „apgaismības laikmetu“, bet kas viņš tāds ir, to autors nesaka. Var izlikties, it kā apgaismības laikmeta galvenā pazīme ir parlamentarisms, jo ar to iesākas nodaļa, tad rūpniecības un tirdzniecības uzplaukšana, zinātņu sekmes, Džona Lo darbība u. t. t. Domāju, ka autors būs vienkārši aizmirsis aizrādīt uz galveno apgaismības laika raksturojumu.

Runājot par Friedricha Vilhelma I. kaislību iemantot liela auguma zaldātus, autors saka ka „Pēteris viņam dažus iedāvāja, par ko viņš bij varen līgsms“. Še gan labāki būtu pievest Annas atļauju viņam vervēt ar saviem aģentiem Krievijā liela auguma cilvēkus, ko viņš arī dara vai-

rākās ziemeļgubernās un izsaka pēc tam pateicību nevien Annai, bet arī Bironam par „schöne grosse Leut“.

Autors krit arī nesamērībās. Tā 55.—56. l. p. runā plaši un garī, par Stenku Razinu, kam nava lielas nozīmes krievu vēsturē, jo viņu vada tik laupīšanas kāre un ne ideja. Bet Pugačova dumpi tikai piemin, ka tāds ir bijis Katrinas II. laikā (80. l. p.), kaut gan viņam ir daudz lielāka sabiedriska nozīme, nekā pirmajam. Turpretim par tik svarīgu revolūciju, kā Ziemeļ-Amerikas koloniju sacelšanās, atliek tik 12—13 rindiņas (85. l. p.). Šāda nesamērība nav attaisnojama. Pie tam stipri samazināta ir amerikāņu pašu nozīme šai atsvabināšanās karā.

Autors vienumēr atzīmē amatnieku un strādnieku stāvokli, vai kas nācis viņiem par labu, vai par ļaunu; bet to aizmirst taisni tādā vietā, kur to vajadzētu atzīmēt, t. i. raksturojot Napoleonu un tā režīmu. Napoleons par savas politikas pamatiem vienmēr tura materialo kulturu, tāpēc arī visiem līdzekļiem pabalsta rūpniecībā un zemkopībā strādājošus spēkus (sk. Tarlè, *Континентальная блокада*).

103. un 104. l. pusē nav ieturēta pareizā chronoloģija, attēlojot pret-napoleonisko kustību, kas nāk caur to, ka autors neatzīmē gadus; ja tas būtu darīts, tad viņam pašam tas uzkrītu.

109. l. p. „Turp sūtāmie karapulki nebrouca vis uz Ameriku, bet griezās atpakaļ uz tēvijū“. Tas var vest uz domām, ka viņi jau izbraukuši no Spanijas, bet tad jūrā griež kuģus atpakaļ un brauc uz mājū. Patiesībā viņi nemaz neizbrauca no Kadiksas, bet sadumpojās turpat.

Pilnīgi sadomāta ir ziņa, ka pēc jezuitu ordeņa atjaunošanas 1814. g. tas „Francijā panāca protestantu izkaušanu“ (110. l. p.).

Turpat redzam arī vērtēšanu no autora un tagadnes viedokļa: „Tomēr valdībai, pēc viņu (liberalu) domām, nebij nākt tautas, bet tikai turīgo šķiru rokās“. Tai laikā „tauta“ vēl nereflektēja uz valdību, tā tad vēl nevarēja nevienam nākt prātā tai valdību nodot. Bez tam arī ja kāda partija cīnās par valdību, tad viņa nekad nedomā nodot to citu rokās, bet pati paturēt.

111. l. p. min: „Mašinas lieliski pavairo ražošanas mēru, nes milzu peļņu kapitalistiem, bet nabadzību strādniekiem“. Bet ja nu šo salīdzinām ar to faktu, ka tais zemēs, kur visvairāk mašinas tiek izlietotas, arī strādnieki bij visvairāk pārtikuši, kamēr Krievijā, kur mašīnu bij maz, strādnieki mira badū, tad gan šo slēdzienu vajadzēs ierobežot.

57. nodaļai autors devis virsrakstu: Brīvlaišanas laikmets Baltijā, bet runā tai arī par Pavilu, par Suvorovu karaeju uz Italiju, par Aleksandra reformām Krievijā, pat par Arakčejevu, dekabristu dumpi u. t. t., kāda tam visam darīšana ar brīvlaišanas laikmetu Baltijā?

58. nodaļā runā par Nikolaja I. laikmetu un nevis Krievijā vien, bet visā Eiropā. Patiesībā Nikolajs I. bij tas, kas 30. un 40. gadiem uzspieda savu zīmogu, kas savu iespaidu deva manīt vistālākos Eiropas stūros. Tikai autora apstrādājumā maz to manam.

120. l. p. pie teikuma: „Polijai atņēma konstitūciju (1832. g.) un to pievienoja kā provinci Krievijai“. derētu piemētināt: ar savu pārvaldi un tiesām.

121. l. p. autors nepareizi apgalvo, ka Nikolaja I. laikā „mājmācību norūķēja“. To jau nemaz nemēģina darīt. 122. l. p. autors vispārina atsevišķus gadījumus, sacīdams: „Pie visa tā pievienojās labāko zemnieku

māju un lauku piedalīšana muižai, kurai vajadzēja lielākas platības aitkopības nolūkiem.“ Aitkopība gan bija izņēmuma gadījumi. Tāpat Rīgā ne „katrs, kas bij nācis pierakstīties uz izceļošanu, saņēma 100 rīkšu cirtieņu.“

Stipri pārspilēts arī teikums 123. lpp.: „Uz Vidzemi 1841. g. sūtīja vairāk zaldātu, nekā Pēterā laikā Vidzemi iekarojot.“

124. lpp. nepareizā gaismā nostādīta Lui Napoleona Bonaparta rīcība, kura tiek uzstādīta tikai kā uzurpacija. Jau aprakstot viņa ievēlēšanu par prezidentu tiek mazliet vienpusīgi nostādīta tā laika franču tieksmas, jo Napoleons bij dabūjis netik vien „balsu vairākumu“, bet n o s p i e d o š u balsu vairākumu. Tāpat autors nolaiž plebiscītu pie troņa ieņemšanas, kas deva vēl lielāku balsu vairākumu, no 8,1 milj. balsīm 7.824.000 ķeizarietei par labu. Šo balsošanu ierosināja senats 1852. g. un troņa ieņemšana notika bez sevišķiem arestiem. Tad, nevis Napoleons par prezidentu būdams „deva dažādas tiesības garīdzniecībai, kura tad arī rosīgi pulējās viņa labā,“ bet gan Nacionālā sapulce (ar lex-Falloux) un pret Nacionālo sapulci iet Napoleons, sevišķi kad tā izdod jaunu vēlēšanas likumu, ar kuru ierobežo balsotāju skaitu par veselu $\frac{1}{3}$ (31. maijā 1850. g.). 4. nov. 1851. g. Napoleons prasa vispārējās balstiesības atjaunošanu un kad Nacionālā sapulce to nedara, tad viņš izdara apvērsumu 2. dec.: atlaiž sapulci, arestē 60 opozīcijas locekļus un izsludina jaunās satversmes principus, kurus jau 20. un 21. dec. liek uz tautas nobalsošanu un tauta balso par ($7\frac{1}{2}$ milj. par. 650.000 pret.).

127. lpp. autors saka: „Pēc 50 gadu sastinguma uznāca mošāka dzīvība 60-tos gados.“ Iekš kā gan šis sastingums pastāvēja? Eiropā sabiedriskā dzīve bij jo moša ap gadu simteņa vidū. Autors šo „mošāko dzīvību“ laikam redz karos, kas izdarīti 60. gados, tā Amerikā, Lombardijā. Šlezvigā un Holšteinā, Austrijā. Bet piecdesmitos gados jau ar bija Krimas karš.

Runājot par Savienotām valstīm autors ļoti nesaprotami raksturo to ziemeļus: „Ziemeļos izplatījās rūpniecība ar maziem zemes īpašumiem, kurus apstrādāja ar algādžiem.“ Skolnieks var prasīt, kas gan tā par rūpniecību. Ne vergi bij tie, kas beidzot deva pārsvaru ziemeļiem, bet gan lielāks balto iedzīvotāju vairums un flote. Kad 1862. g. Linkolns izsludina atkritušās valstīs vergu brīvīšanu, tad vergi pavisam nedomā atstāt savus kungus, turpretim pabalsta tos.

128. lpp. daudz neskaidru formulējumu: „Itālijas apvienošanās sacēla uzbudinājumu Vācijā. Rūpnieciskā buržuāzija pēc tā (uzbudinājuma?) centās jau sen...“ „Šlezvīgu un Holšteinu, kuras bij daļu apdzīvotas un piederēja Danijai.“ 1) Paši šlezvīgieši un holšteinieši uzsāka pievienošanos pie Vācijas, ne Bismarks vērsa skatu uz tām, tad 2) tās nebij viscauri daļu apdzīvotas, tikai Šlezvīgas ziemeļdaļa bij daļu apdzīvota, Holšteinā itin visā bij vācieši. Karš iesākās, kad Dānija atsakās dot abām valstiņām viņu pašu valdnieku.

128. lpp. autors gan min, ka Austrijai bijuši sabiedrotie: „tā ar saviem sabiedrotiem tika sakauta,“ bet kas bij šie sabiedrotie, to nestāsta, tikai Prūsija piesavina Hannoveru, Vestfāli u. c., ja, kādēļ?

Par prūšu-franču kara cēloņiem autors izsakās šādi: „spanieši... piedāvāja Spanijas troni kādam Hohencolleru princim. Tādu Hohencolleru varas pieaugšanu franči negribēja pielaist. Napoleons pieteica Prūsijai karu...“ (132. lpp.) Spanijas tronis nevarēja būt par cēloni, jo minētais

Hohencollernu princis atteicās; ar to tad Hohencollernu varas pieaugšana mītējās. Tādējādi cēlonis meklējams citur.

Moltke nebija ne Prūsijas kara ministrs, ne arī 1870. g. kara virspavēlnieks, bet gan štaba priekšnieks.

133. lpp. autors savu simpatiju dēļ top vienpusīgs, viņš saka: „Šausmīgos asins plūdus nomierināja Parīzi...“, bet par tiem asins plūdiem un kultūras vērtību izpostīšanu, kas izgāja no komunas puses, nebilst ne vārda. Protams, ka ar šo nebūt netiek attaisnotas pirmājo nežēlības, bet ja min vienu nežēlības, tad vēsturniekam nebūs noklusēt arī pretējās puses nosodamos darbus.

Nevar sacīt, ka „ar katrām jaunām vēlēšanām „centra“ locekļu skaits reichstagā pieauga“ (134. lpp.), jo jau 1874. g. vēlēšanā t. i. vispārī otrā reichstaga vēlēšanā centra deputātu skaits sasniedza to augstumu, ko ar necīgu svaidīšanos paturēja arī uz priekšu līdz pašai revolūcijai. Un šis katoliskais „centrs“ bija tas, kas spieda Vācijas valdību nevis „kultūras cīņu“ pārtraukt, kā autors 134. lpp. saka, bet gandrīz uz visas līnijas piekāpties. Tā D. Schäfer's (Deutsche Geschichte Bd. II.² p. 444) saka: „Von den sogen. Maigesetzen der Jahre 1873 u. 1874 ist kaum noch eine Spur vorhanden... Auch von den Kampfgesetzen ... ist wenig übrig geblieben.“ Ar šo „centru“ bij jāreķinājas Bismarkam un arī katrai nākošai valdībai.

135. lpp. lasam: „Bismarks pastāvēja, ka tas (atentāti uz ķeizaru Vilhelmu I. Rec.) nākot no socialistu mācībām. Atlaida reichstagu, un jaunajā dzelzs kancleram bij pārsvars. Tad iznāca izņēmuma likums pret socialdemokrātiem (1878.g.) uz 4 gadiem, ko 2 reizes atjaunoja.“

Vispirms gan nevarēs sacīt, ka Bismarka „pastāvēšana“ būtu radījusī sabiedrības domai citu virzienu un lielo sašutumu, kas pārņēma visu Vāciju pēc minētiem atentātiem; Bismarks tik veikli prata šo sašutumu izlietot. Tad izņēmuma likums tika izdots uz 2½ gadu un atjaunots līdz 1890. g., tā tad vairāk kā 2 reizes, un viņš bij spēkā 12 gadu laikā, tā redzam, ka pievestie represiju skaitļi ir visai necīgi, ja salīdzinām ar socialistu izdoto izņēmuma likumu 1922. g. vasarā, kas nāca pēc Ratenava noslepkavošanas un 1 gada laikā var uzrādīt daudz lielākas represijas

135. lpp. atstāstīta Bismarka griba uzbrukt frančiem un „tiem vēl atņemt zemes“, kā arī viņa zobu griešana un izteikums, nav vēsturiski pierādāmi, un tālab nav vedami sakarā ar Berlīnes kongresa lēmumiem. Krievu neveiksmes kongresā pierakstamas viņu delegātu neveiklībai un Anglijas pārstāvju noteiktai un veiklai rīcībai.

138. lpp. visgaišāki parādās autora tendence, it sevišķi terorista aprakstā: „Parādās cita tipa revolucionārs-terorists. Viņa drūmais stāvs it kā pekles liesmu apstarots; drošu skatu un paceltu galvu, izaicinoši un atbaidoši viņš min jaunu teku un dodas ienaidniekam tieši virsū. Senā mīlestības piena vietā nāk atbaidības žults. Šauj spieģus, šauj žandarmus, nošauj žandarmu priekšnieku un beidzot griež stobru pret galveno pretnieku. Trīs reizes teroristam neveiksme. Beidzot 1. martā 1881. g. teroristam sekmējās: krīt viņa ienaidnieks, Aleksandrs II.“ Tā vārdu par vārdam lasam 138. un 139. lpp. Autoru pēc šāda mācības grāmatā pilnīgi nepieļaujama raksturojuma tiešam nevar saukt par pedagogu.

Tāpat atkal 142. lpp. krievu tautas dzīvība („bet kā tā vēl dzīva...“) tiek mērīta ar socialdemokratijas pulciņu attīstību, kas vismazākais ir

ļoti vienpusīgi. Un 143. lpp. tādu pašu paņēmieni autors izlieto raksturojot latviešu attīstību.

Sagrozītu priekšstatu par pasaules tautu savstarpējo tuvināšanos dod arī apgalvojums 146. lpp. „Visas pasaules tautas tuvina nevien strādnieku sakari, bet arī jau pati kapitalistiskā iekārta ar savu vispasaules tirgu.“ Internacionale gan ir vispēdīgais tuvinātājs motīvs un pavisam ne svarīgākais, jo viņa tuvinājas tik viena partija uz savu privatinterešu pamata. Tautu tuvināšanās notika arī priekš katras kapitalistiskas iekārtas, jāsaprot būtu, ka visjaunākos laikos šī tuvināšanās ir tikusi stipri atvieglota, tapusi intensīvāka un proti, sevišķi attīstoties satiksmes līdzekļiem, ko autors arī vēlāk labi attēlo.

Kas gan radīja Krievijā tās bagātības, kuŗas „galvas pilsētā saplūda milzums“, ka ne krievu zemnieks, taču ne niecīgais strādnieku, inteliģentu un muižnieku procents, un kas uzturēja milzīgo ārzemes ražoto preču importu? Autors saka, ka „mākslīgi uz augšu uzdzītai rūpniecībai pašu zemē trūka noņēmjēju pārliecīgās nabadzības dēļ tautā, tādēļ bij jāmeklē jauni tirgi, jāpiekopj imperialistisko politika un militarisms.“ Kāds sakars gan militarismam ar preču pārprodukciju Krievijā, ja tāds vispārī bij?

Pārspīlēts ir kritušo skaits (ap „1000 cilvēku“ 151. lpp.) pie ziemas pils 9. janvārī 1905. g.

Aplams ir izteiciens 157. lpp.: „Pa tam izrādījās, ka visa Krievijas vara pastāv tikai uz papīra.“

Grāmatu lasot, jo tālāk, jo vairāk rodas partijas aģitācijas raksta iespaids, kas protams nenāk arī viņa zinātniskai vērtībai par labu. Autora tendence spiež viņu redzēt faktus nepareizā gaismā un kopot tos ne tajā kārtībā, kā tie tiešām norisinājās. Tāpēc grāmatā sastopamas tīras konstrukcijas. Slikto iespaidu vēl pavairo saraustītais stāsta veids, ko jau minēju sākumā.

Beidzot savelkot kopā visu sacīto, jānāk pie sprieduma, ka šai III. daļā gan mazāk zinātnisku kļūdu (avoti šās daļas sarakstīšanai, cik varu spriest, bijuši labi, bet autors nav tos gribējis pilnā mērā izlietot), atstāstījuma tehnika ir tikpat laba, kā citās daļās, bet toties skolas grāmatā nevēlama tendence pārlietu pieaugusi un faktu izpratne nav tapusi vēsturiskāka, neraugoties uz to, ka jaunāku laiku vēsturē nav tik lielā mērā vajadzīgi vēstures pētīšanas specialie tehniskie paņēmieni, ka vidus- un seno laiku vēsturēs. Tāpēc pēc mana mērena sprieduma šī īsā vēstures kursa III. daļa skolās nav lietojama.

B. Skolotāju pārstāvja J. Bērziņa atsauksme

K. Dēķena Īss vēstures kurss. Jaunie laiki. Valtera un Rapas akc. sab. izd. Rīgā, 1921.—162+1 lpp.

Jauno laiku vēsturi K. Dēķena kgs ir sarakstījis tādā pašā garā, kā divas pirmās daļas — Senos un Vidus laikus. K. Dēķena kgs cenšas, pēc iespējas, visur izcelt saimnieciskās dzīves parādības par galveno vēstures gaitas faktoru, pārvērtēdams to, kas ir par iemeslu veselai rindai kļūdu. Līdzās šām kļūdām būs nostādamas tās, kuŗu iemesls, liekas, būs meklējams autora steigā, kas nelāva viņam iedziļināties domu formulējumos un izsargāties pat no rupjām pretrunām. Tām piebiedrojas vēl kļūdas faktos